

Anmeldelser

BJARNE STOKLUND: Tingenes Kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur. Etnologiske Studier, bind 7. Museum Tusulanums Forlag. København 2003. 233 sider. Register. Rigt illustreret. ISBN 87 7289 795 3. 248 kr.

Professor emeritus Bjarne Stoklund var fra 1971 til 1996 lærestolens indehaver i faget Europæisk Etnologi på Københavns Universitet. Han blev allerede i sin studietid tilknyttet Nationalmuseet, og det var ved Fri-landsmuseet, at han fandt sin første ansættelse i 1958, inden han i 1971 afløste Axel Steensberg som professor. Også Axel Steensberg kom fra Nationalmuseet, og andre af tidens store etnologiske skikkelser, som Holger Rasmussen og Ole Højrup, var ligeledes knyttet til forskellige afdelinger af Nationalmuseet.

Indtil de første spæde forsøg med universitetsseminarer fra midten af 1950'erne under Axel Steensbergs ledelse havde faget ingen lærestol på universitetet. De etnologiske udøvere var således ikke formelt uddannet som sådan, men var trænet som geografer, etnografer og historikere m.fl. discipliner, og samlede sig interesssemæssigt omkring, hvad man kaldte etnologi. For én som Deres undertegnede, der er for ung til at have oplevet denne tid, står det, trods interne faglige uenigheder, som et sjældent, frugtbart, bredt samlende miljø med fælles studier, bl.a. i de såkaldte bondegårdsundersøgelser og Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser.

Fra 1959 var der imidlertid en fast lærestol i faget, først under betegnelsen Materiel Folkekultur. Ved Bjarne Stoklunds tiltrædelse skiftede faget imidlertid betegnelse – og til dels også faglige ledestjerner. Nu hed det Europæisk Folkelivsforskning efter svensk forbillede, eller Europæisk Etnologi efter kontinental tradition. Instituttet blev fysisk placeret, hvor faget havde sine rødder, nemlig i Mølleådalene ved Fri-landsmuseet og Brede Værk, hvortil Nationalmuseet i de samme år flyttede dele af sin virksomhed. I dag er fag og institut blevet en del af sin anden store sammenhæng med de andre historiske fag, idet det indgår

som en lærestol på Københavns Universitets Saxo-Institut sammen med Historie, Græsk, Latin, Klassisk og Forhistorisk Arkæologi.

Bortset fra, at denne korte oversigt måske nok kan være nyttig for *Historisk Tidsskrifts* læsere, så er den også betegnende for *Tingenes Kulturhistorie*, som vi nu skal vende os mod. Her er udgangspunktet for Bjarne Stoklund nemlig, at han i 1990'erne har kunnet konstatere, at genstandsstudier, komsumptionsstudier og studier i tings betydning er blevet interessante igen for de yngre generationer af kulturhistorikere, herunder etnologer. *Tingenes Kulturhistorie* er dermed blevet en bog med flere ærinder – og et utal af facetter.

For det første er det, som antydnet ovenfor, et faghistorisk overblik over det fag, som Bjarne Stoklund har været betroet så længe, og som med god ret sammen med de forskellige arkæologier var at opfatte som genstandsfaget par excellence. Altså er bogen en besindelse på: Hvor kom faget fra, hvad kunne de ældre genstandsstudier – ofte optaget af ophavsspørgsmål, spredningsmønstre og typologier, som de var – og hvad kunne de ikke? På den måde kan (under)titlen læses som de etnologiske genstandsstudiers egen kulturhistorie.

Dette leder til, for det andet, at bog og (hoved)titel også er et memento i retning af, at genstande netop har en kulturhistorie. Stoklund ser i den nye forskning, bl.a. centreret omkring tidsskriftet *Journal of Material Culture*, og jeg er ganske enig, en tendens til at fokusere på tingenes rene betydning, semiotiske lag, eller distinktionsfunktioner (hvad man kalder det, afhænger af teoretisk orientering) og glemme, at før i tiden var genstande nok så meget tilstede f.eks. i et bondehjem, fordi de havde en funktion. Dermed har de også en egen historie i samfund, hvor tekniske forandringer ofte var langsommelige. Form, funktion og betydning hører sammen, hvis man vil bedrive genstandsstudier med empirisk nerve og ikke (blot) som en 'tegnenes referencer'.

Dermed er et tredje tema i bogen slået an, nemlig Stoklunds berettigede insisteren på, at genstandsstudier må bedrives kontekstuel og med et vågent blik for, at samfund på den ene side altid er under forandring, men at denne sker i forhold til tradition, ofte langsomt og i skiftende tempi, alt afhængig af, hvad man ser på. Også dette perspektiv ligger i ordet kulturhistorie.

Det fascinerende er, at disse temaer, og der er mange flere i bogen, ikke blot er en faghistorie eller en historik over studier i et fagfelt som 'den materielle kultur', men også er gennemlevet i Stoklunds eget personlige virke gennem de mange år i forskningens tjeneste. Efter en indledning om de ovenstående emner indeholder bogen da også kapitler med i alt ti enkeltstudier, der rækker over det lange arbejdsliv. På den

måde er bogen også den emeriterede professors oversigt over sit faglige liv på Nationalmuseet og på Københavns Universitet, men også som mangeårig redaktør af fagets højst estimerede internationale tidsskrift *Etnologia Europea* og som vejleder for utallige studenter og kollegaer. Den aktive forsker har dog allerede siden *Tingenes Kulturhistorie* udgivet flere ting, så det er næppe det sidste, vi ser til hans pen.

I *Tingenes Kulturhistorie* præsenteres vi således først for to af Stoklunds valgbeslægtede faglige 'forløbere'. Den ene er kulturhistorikeren Troels Troels-Lund, blandt meget andet forfatter til *Dagligt Liv i Norden i det XVIde Aarhundrede*. Han er kendt og elsket i Danmark, og det store opus, der sine 16 bind til trods egentlig er en torso, er foreløbig udkommet i fem udgaver og står i utallige hjem landet over. En grund til denne uopslidelige succes er nok, at Troels-Lund frem for alt var *fortælleren* af kulturhistorie, og det må jo tiltale en museumsmand. Den anden skikkelse, der optræder i næste kapitel, er næppe så kendt i Danmark. Det er den norske præst (og 'sociolog', eller hvad man nu skal kalde ham) Eilert Sundt, der på mange måder etablerede den norske folkelivsforskning. Han var den stringente analytiker mere end fortæller, skrev ikke store bind men var det korte studies mester, og byggede på en omfattende empirisk viden, stor rejseaktivitet og social indignation. Og det må jo tiltale en universitetsmand. På den måde, om end Stoklund måske ikke vil være helt enig, ligner han den tyske etnologis ene fejrede forfader, geograften, økonomen, folkelivsforskeren Wilhelm Heinrich Riehl, der er kendt for sine *Land und Leute Studien*. For tyskerne er de andre kanoniserede skikkelser vel mestendels Brødrene Grimm.

De næste kapitler i bogen er empirisk baserede studier, hvor Bjarne Stoklund trækker på sin omfattende viden, der altid var kvalificeret, hvad han så end forelæste over eller skrev om. Vi får en kritisk gennemgang af de store diffusionsstudier i mellemkrigsårene og ind i 1950'erne, eksemplificeret ved høriven. Kan man ikke finde andre forklaringer end spredningsmønstre, reliktområder og innovationscentre? Også de nationalt bundne studier i byggeskik, særligt i grænselandet, tages under fagkritisk behandling, og det er da også et emne, som Bjarne Stoklund selv har gjort meget for at fortsætte i en mere ædruelig ramme, bl.a. i antologien *Kulturens Nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*, som udkom i 1999. For dette emne spiller fortiden på Frilandsmuseet nok ind, ligesom den livslange kærlighed til Færøerne og Læsø vel også delvis blev initieret af hjemtagelser til museet i Sorgenfri. Bjarne Stoklund er gang på gang vendt tilbage til disse steder, først og fremmest for studier i kulturel forandring og permanens, men også så meget andet. I *Tingenes Kulturhistorie* er det rugbrød og skomo-

de, træsko og/eller hudesko, der står i front, men de lange linier trækkes Europa over, som de også er blevet det i hans samlede bog over Færøerne fra 1996: *Det færøske hus i kulturhistorisk belysning*.

For de fleste historikere står Bjarne Stoklund nok mestendels som kender af den gamle bondekultur, hvilket tydeligst ses i kapitlet om slettebønder og skovbønder, de to typiske bondeprofiler i det østdanske. Forfatterens langvarige kærlighed til hedebønder og bondefiskere, eller fiskerbønder, berøres pudsigt nok kun perifert, men for den interesse-rede er de sidstnævnte nemme at komme til i hans bog fra 2000: *Bondefiskere og strandsiddere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600*. Inden for samme emneområde, altså bondekultur, er det friskeste bidrag i *Tingenes Kulturhistorie*, nemlig det afsluttende kapitel om bondedagbøger og deres udsagn om de store forandringer, der finder sted fra slutningen af 1700-tallet og frem. Her er det tidens disciplinering, der er emnet, altså bevægelsen fra en formodet cyklisk tidsopfattelse til en mere lineær og frem for alt disciplineret opfattelse af, at tiden går, og at man skal nå noget bestemt i livet. Der er to genstande, der her trækkes frem, nemlig almanakken og uret, men med en velanbragt advarsel om at trække en linearkausal sammenhæng mellem opfattelse og genstand eller omvendt. At en bonde har et ur kan skyldes så meget andet *også*.

Der er endvidere to kapitler direkte om det nationale, bl.a. en sammenfatning af de mange års studier i de store verdensudstillinger i det 19de århundredes sidste halvdel – og igen i det 20de århundredes ditto – som professoren i 1996 i øvrigt valgte at holde sin afskedsforelæsning over. Her kommer den kontinentale inspiration i livsværket måske mest tydelig til udtryk, men det gælder nu også de genovervejelser af ideen om folkedragten, der optager et andet kapitel. Her var det museumsinspektørerne Erna Lorenzen fra Den gamle By i Aarhus og Ellen Andersen fra Nationalmuseet, der gjorde pionerindsatsen i at få aflivet de mange myter i forbindelse med bøndernes gamle festdragter, men Bjarne Stoklund ser nu på sagen igen netop i lyset af genstandsstudiernes genkomst og faren for nytraditionalisering, hvis man ikke erindrer, at også ting – og studiet af ting – har en kulturhistorie. At kapitlet har en engelsk undertitel: begrebet 'invention of tradition' antyder blot, at også Storbritannien har været et inspirationsland for forfatteren; han har bl.a. været gæstprofessor på University of Edinburgh.

De fleste af kapitlerne har været offentliggjort i tidsskifter gennem mange år, men er gennemskrevet og tilpasset emnet. Det giver bogen et nærmest kaleidoskopisk udtryk, men det betyder ikke, at den ikke alligevel får sagt det væsentligste. At Bjarne Stoklund sprogligt altid har mestret den præcise, kortfattede artikel vil alle, der kender ham, være

enig i. Men 'det store i det små' fungerer også, ja måske bedre end nogensinde, her, hvor de mindre dele bliver sat sammen. Forfatteren kan nemlig ikke bare fatte sig i korthed. Han kan skrive, så det sværeste bliver enkelt, og så det umiddelbart mest perifere i løbet af en halv spalte bliver til et spørgsmål om liv eller død. Det gør, at selvom *Tingenes Kulturhistorie* er en fagbog – udkommet på et universitetsforlag i en serie af etnologiske studier, som Bjarne Stoklund undervejs for øvrigt også har nået at være med til at etablere og stadigvæk fungerer som redaktør i – så er det en bredt anlagt bog, der fortjener at blive læst af alle med kulturhistorisk interesse – og de mange, velvalgte illustrationer gør ikke læsningen mindre fornøjelig!

Mikkel Venborg Pedersen

OLE JUSTESEN (red.): Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754, vol. 1: 1657-1735, vol. 2: 1735-1754. Oversettelse til engelsk ved James Manley. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filosofiske Skrifter 30, København 2005. ISBN 87-7304-312-5. ISSN 0023-3307 (Fontes Historiae Africanae, Series Varia VIII). xxxvii + 1058 s.

»Vi havde et fort i Afrika«. Slik åpner Thorkild Hansen sin berømte »slavetrilogi« hvor slavehandelens vesen og uvesen fremstilles i episk form. Overgrep, vold, fornedrelse og lidelse gjennomsyrrer roman-serien. Slavehandelen var et sort kapittel i Europas og kongeriket Danmark-Norges historie! Og det kan vi vel alle være enige om, selv om vi nok bør nøle en smule med å dømme fortiden på nutidens premisser. Thorkild Hansens formål var vel å skape en kollektiv bevissthet om fortidens ugjerninger. Vi var også med! For en historiker vil målet være å generere kunnskap: Hva skjedde, hvordan skjedde det, og hvorfor skjedde det? Distansert og nøktern historisk rekonstruksjon og forklaring av sammenhenger er et ideal for profesjonen. Det gode ved dette ideal er at det åpner muligheter for å fange inn det komplekse ved historien og å skape et nyansert bilde av den fortidige virkelighet. Det gjør ikke Thorkild Hansen.

Historien om Danmarks rolle i Ghanas historie er uendelig mer mangesidig og kompleks – og dermed interessant – enn forfatteren med sitt enøyde perspektiv var i stand til å favne. Det er historien om et fascinerende kulturmøte, om økonomiske transaksjoner med afrikanske handelsmenn og herskere, om sosiale relasjoner, og om politikk: krig, fred, forhandling og strategisk spill. Danskene opprettholdt sine interesser på kysten av Ghana (Gullkysten) i nesten 200 år (1657-1850);